

Actes de les
**III Jornades d'Estudis
Locals de Felanitx**

13 i 14 de desembre de 2013
Saló d'Actes de la Casa de Cultura de Felanitx

Coordinació i edició
Miquel Àngel Vicens i Siquier

Consulta *on line*
www.amicsclosos.cat/3jornades

EDICIONS AMICS DELS CLOSOS

Dipòsit Legal PM-588-2015
Impremta Institut, juny 2015

In memoriam

Miquel Barceló i Perelló

Pere Xamena i Fiol

PRESENTACIÓ

La celebració i publicació de les III Jornades d'Estudis Locals de Felanitx han estat marcades per la desaparició de dos *Homenots*, verdaders prohoms del coneixement i de la Cultura de Felanitx. El novembre de 2013 ens deixà Miquel Barceló *Pereió*, mestre de mestres, figura principal en l'estudi de les societats andalusines. El maig de 2015 ho féu Mn. Pere Xamena, coneixedor com pocs de la Història de Felanitx i de Mallorca. Valgui aquest llibre com el nostre primer homenatge a aquestes dues figures. Seguirem el camí que ens deixaren, cuidarem el seu llegat!

Les Jornades d'Estudis Locals promouen el coneixement i difusió del nostre àmbit més proper de qualsevol disciplina científica o humanística, representen una oportunitat per aprofundir en aquest coneixement de determinades temàtiques d'àmbit local, per donar sortida a estudis i treballs de joves investigadors o de persones que, sense més pretensions, gaudeixen d'un temps per a la recerca. Sense aquest espai, tot això quedaria arraconat dins l'àmbit privat dels autors, sense possibilitat de que fossin consultats, utilitzats, ampliat, millorats o, per què no, criticats. La ciència avança gràcies a una lectura crítica i constructiva de les aportacions que s'han realitzat amb anterioritat.

El desembre del 2013 es complien els 5 anys de la presentació en societat de l'Associació d'Amics dels Closos de Can Gaià, de la nostra primera assemblea general. Allà dibuixàrem un full de ruta, una declaració d'intencions respecte a la protecció, difusió i posada en valor del Patrimoni de Felanitx. Els Amics dels Closos no aspiren més allà d'esdevenir una eina per ajudar a assolir aquests objectius fundacionals. Un complement, una mà per cobrir més terreny, per arribar més enfora, més aviat. Una veu crítica o de suport. Un company de viatge per a les institucions públiques o privades.

Com a celebració d'aquests 5 anys impulsarem, amb la col·laboració de l'Ajuntament de Felanitx i l'ajut de *BTP-Vacances* i *Grup 3000*, la reedició d'unes Jornades d'Estudis Locals, ja que aquestes s'integren a la perfecció en la raó de ser de l'associació. Recordem que l'any 2000, dins dels actes commemoratius dels 700 anys de la fundació de la Vila de Felanitx es varen realitzar les primeres Jornades d'Estudis Locals de Felanitx, dos anys més tard es realitzarien les segones.

Ara apareixen publicades les terceres. Som conscients de la tardança en la seva publicació i en volem demanar disculpes, els desitjos de què les actes es publicassin en paper, i no tant sols en digital, ens va fer esperar a què les disponibilitats pressupostàries fossin favorables. Aquest mes de febrer els Amics dels Closos prenguérem la decisió de no esperar més i fer una publicació *on line*. Quan ho teníem pràcticament tot apunt, sorgí l'oportunitat de publicar-les en paper a la qual ens hi aferràrem. La feina la teníem feta tant sols s'havia d'ajustar a les noves necessitats . De tot el que ha passat se n'aprèn i l'experiència ha estat enriquidora.

Des del principi, la intenció dels Amics dels Closos va ser que les Jornades d'Estudis Locals presentassin una certa regularitat. L'organització de les terceres, portava implícit el compromís d'organitzar unes noves edicions. Per tot això, anunciam la celebració de les quartes Jornades l'any 2016, amb el compromís ferm de què ens esforçarem pel que el temps entre la celebració i publicació de les actes sigui l'adient. Des d'aquestes línies volem convidar a participar-hi!

Felanitx, juny de 2015

Miquel Àngel Vicens i Siquier

President de l'Associació dels Amics dels Closos de Can Gaià

SUMARI

Presentació	2
Prehistòria i Patrimoni Històric	
<i>El poblat des Rossells i el seu context cultural i territorial</i>	9
Javier Rivas i Bartomeu Salvà	
<i>Les intervencions arqueològiques d'equips estrangers a Mallorca durant el franquisme: Els cas de l'equip alemany amb Otto Herman Frey</i>	19
Alejandra Galmés i David Javaloyas	
<i>Com s'elabora un projecte arqueològic? El cas dels Rossells</i>	31
Paloma Salvador	
<i>Planificació i gestió de recursos per a la campanya arqueològica Es Rossells</i>	37
Dario Weiss	
<i>El treball de camp a Es Rossells</i>	43
Marion Deprez i Celia González	
<i>El patrimoni perdut: el cas del Castell de Santueri</i>	47
Xisco Bergas i Rafel Font	
<i>Turisme i Patrimoni. Reflexions a l'entorn d'una experiència als Closos de Can Gaià</i>	57
Raquel Barceló, Almudena Briones, Llorenç Oliver i Miquel Àngel Vicens	
<i>Turisme i Patrimoni. Aspectes teòrics per a la planificació de projectes de turisme arqueològic</i>	65
Almudena Briones, Raquel Barceló, Llorenç Oliver i Miquel Àngel Vicens	
Patrimoni industrial, geològic i hidrològic	
<i>El patrimoni geològic de Felanitx</i>	77
Guillem Mas, Lluís Moragues, Joan Mestre i Manuel Espinosa	
<i>Les fonts de Felanitx en el marc del Catàleg Il·lustrat de les fonts de Mallorca</i>	89
Pedro Fidel Castro	
<i>La mineria del carbó a Felanitx: Geologia, història i activitat extractiva</i>	99
Lluís Moragues, Guillem Mas i Manuel Espinosa	
<i>La terra de gerrer de Felanitx: Una aproximació geològica i industrial</i>	111
Lluís Moragues, Joan Mestre, Guillem Mas i Manuel Espinosa	

<i>La pedra de marès de Felanitx: Patrimoni cultural i natural</i>	123
Guillem Mas	
Miscel·lània	
<i>Felanitxers fora de Mallorca, 1599-1650</i>	137
Onofre Vaquer	
<i>El retaule de Sant Isidre del Convent de Felanitx</i>	145
Amàlia Salas	
<i>Felanitx 1968: acte homenatge a l'artista Joan Miró</i>	155
Xisca Veny	
<i>200 anys de rellotges de sol a Felanitx</i>	159
Sebastià Roig	
<i>Es Lledoner, una cooperativa d'ensenyament</i>	171
Antoni Vicens i Jerònima Muñoz	
<i>Tipologies de sòls i la seva influència sobre la producció i qualitat del raïm de vinificació a Felanitx</i>	183
Joan Rosselló i Jaume Vadell	

TURISME I PATRIMONI. REFLEXIONS ENTORN D'UNA EXPERIÈNCIA ALS CLOSOS DE CAN GAIÀ

RAQUEL BARCELÓ EXPÓSITO, ALMUDENA BRIONES CAMPOS, LLORENÇ OLIVER SERVERA I
MIQUEL ÀNGEL VICENS I SIQUIER

Barceló, R.; Briones, A.; Oliver, Ll. i Vicens, M. À. 2015. Turisme i patrimoni.
Reflexions entorn d'una experiència als Closos de Can Gaià. *III Jornades
d'Estudis Locals de Felanitx: 57-64*

INTRODUCCIÓ

A la present comunicació es fa una reflexió entorn a l'ús del patrimoni arqueològic com a recurs turístic a partir de l'experiència desenvolupada al jaciment dels Closos de Can Gaià amb visites guiades a grups de turistes francesos durant els anys 2012 i 2013, allotjats a l'Hotel Cala Murada. Aquestes visites vénen a completar l'oferta d'activitats de difusió del patrimoni que es duen a terme des del Projecte Closos.

A partir de l'anàlisi de les dues campanyes de visites dutes a terme fins ara, es pretén fer-ne una valoració per identificar els elements que s'han de potenciar i aquells que s'han de corregir o millorar, amb la intenció de donar continuïtat a aquesta activitat de cara al futur.

L'ORIGEN DEL PROJECTE

El projecte va sorgir per iniciativa conjunta dels responsables de l'Hotel Cala Murada i de les entitats franceses Club 3000 i BTP-Vacances, a fi d'oferir als associats d'ambdues entitats un seguit d'activitats culturals durant la seva estada a l'illa.

Dins dels objectius de Club 3000 i BTP-Vacances, s'inclou l'aposta per un turisme integrat dins del territori que els acull. Per això ofereixen propostes que acostin els seus afiliats a la realitat social i patrimonial del lloc que visiten i alhora donen suport a associacions o entitats culturals sense ànim de lucre. Per aquest motiu, els responsables de l'hotel, es posaren en contacte amb l'Associació d'Amics dels Closos de Can Gaià.

D'aquesta manera, els Amics dels Closos i l'equip d'arqueòlegs del Projecte Closos, planificaren conjuntament un seguit de visites guiades adaptades per donar a conèixer el jaciment i la prehistòria de les Illes Balears als visitants, amb les màximes garanties de qualitat i de coneixement del jaciment. El primer any la tasca va recaure en Raquel Barceló i Llorenç Oliver; el segon any, les visites varen recaure en Almudena Briones, tots ells historiadors i arqueòlegs membres del Projecte Closos.

CLOSOS COM A RECURS TURÍSTIC

Closos de Can Gaià constitueix un element patrimonial amb un gran potencial turístic amb el qual complementar l'oferta turística de la que disposa actualment el terme de Felanitx. Donada la gran importància de Portocolom com a nucli turístic, que rep una gran quantitat de visitants cada any, la possibilitat de disposar d'una alternativa cultural al turisme ja existent contribuiria a la desestacionalització del turisme i, per tant, la presència de visitants al llarg de tot l'any. Aquest aspecte ha estat posat de manifest en diverses ocasions (Salvà et al. 2001; Juncosa, 2005), entre les quals cal destacar la recent elaboració –de fet, encara no es tracta d'un document definitiu– d'un Pla Director per a la gestió integral del Patrimoni de Felanitx, dins del qual té un paper important el jaciment dels Closos (Javaloyas, 2014).

Resumidament, la ubicació del poblat dels Closos de Can Gaià és un factor essencial per al seu aprofitament com a recurs turístic, ja que es troba situat al límit del nucli de Portocolom, a uns 700 metres de la mar.

Així mateix, el fàcil accés, tant des de Portocolom com des de Felanitx, incrementa el potencial turístic amb que compta el jaciment.

D'altra banda, és important assenyalar la importància de la unitat de la cultura Naviforme, és a dir, la pròpia de l'Edat del

Bronze de les Illes Balears. La importància d'aquest aspecte rau en el fet que les restes que es conserven d'aquesta societat són exclusives de les Illes Balears i, per tant, ofereixen a l'observador (turista o local) un Patrimoni del qual no pot gaudir enlloc més. Aquest aspecte ha anat associat amb una identificació entre la població i el seu patrimoni, fet que s'ha traduït en una major implicació envers el jaciment i la tasca investigadora que s'hi du a terme. Entenem que aquesta relació entre el jaciment i la població és la que pot garantir la continuïtat dels projectes d'investigació que es duen a terme així com assegurar la conservació del mateix.

El fet de tractar-se d'un jaciment que es troba, encara avui en dia, en procés d'excavació li aporta un altre atractiu, ja que la informació que n'obtenen els visitants s'actualitza any rere any amb els fruits de les darreres investigacions.

EL PLANTEJAMENT DE L'ACTIVITAT.

L'activitat ha consistit en una visita guiada de les àrees totalment o parcialment excavades del jaciment i situades al sector del mateix que és de titularitat pública, és a dir, les navetes I i II i l'àrea II.

La durada de les visites és d'uns 30 minuts, aproximadament, fet condicionat per la necessitat d'adequar-les a l'itinerari dels visitants. El fet que la visita quedés inserida en un itinerari que incloïa diferents escales, ha permès establir-ne la durada i, per tant, seleccionar-ne els continguts des del mateix moment de planificar-la.

Les explicacions han estat conduïdes en català per part dels guies de l'equip de recerca dels Closos, mentre que l'intendent de l'Hotel Cala Murada, ha estat encarregat de dur a terme la traducció de les explicacions al francès. Les explicacions anaven intercalades amb l'aclariment de qüestions plantejades per als turistes al llarg de tot el recorregut.

Les visites es configuren a partir un itinerari mitjançant el qual s'articula i estructura tota l'activitat. En primer lloc es duu a terme, a la zona d'entrada a la finca, una benvinguda i presentació del jaciment com un assentament d'hàbitat típic de l'Edat del Bronze a les Balears.

La visita continuava passant per la Naveta I, única estructura totalment excavada, restaurada i pràcticament conclosa la seva investigació. El discurs, en aquest punt, versa sobre la societat del Bronze en base a la informació obtinguda de l'excavació i investigació d'aquesta naveta, i que seria aplicable a altres jaciments. Posteriorment, es visita la Naveta II, encara en procés d'excavació, on s'explica com es duu a terme el procés d'excavació i s'estableixen comparacions entre dues estructures d'un mateix tipus. Acabam a l'àrea II, zona amb certes particularitats diferenciada de les estructures més comunes (les navetes), on s'explica una sèrie de canvis a l'assentament i a la societat relacionats amb el mateix moment en el que apareixen aquestes estructures, i es conclou la visita amb un torn de preguntes per resoldre les darreres qüestions.

AVALUACIÓ DE LES VISITES GUIADES.

En el marc de la Beca Closos 2012, convocada anualment per l'Associació d'Amics de Closos, una de les autores d'aquest article, Raquel Barceló, dugué a terme una sèrie d'enquestes per avaluar quins són els aspectes positius i quins s'han de millorar a les diferents activitats didàctiques i de difusió dutes a terme per l'Equip Closos. Una d'aquestes activitats analitzades va ser el cicle de visites que tractam aquí. Els resultats obtinguts han estat molt positius, com podrem veure més endavant.

Mostra de les enquestes

Les visites que tractam en aquestes línies es varen dur a terme durant els anys 2012, amb

un volum de 520 persones, i 2013, amb un total de 390 visitants. Els grups formats per a cada una de les visites eren d'entorn a 50 persones, tot i que, en ocasions eren més grans.

L'estudi es dugué a terme durant l'any 2012 realitzant un total de 70 enquestes que es passaven aleatòriament al final de cada visita. Així, el mostreig es realitzà a un 13'46% dels que visitaren Closos de Can Gaïà en el marc d'aquestes visites.

Visite guidée Closos de Can Gaïà.

S'il vous plaît, évaluez de 1 (minimum) au 4 (maximum) les questions suivantes

Est-ce que la visite a été intéressante?	1	2	3	4
Est-ce que la visite a répondu favorablement à vos attentes?	1	2	3	4
Est-ce que la durée de la visite a été adéquate?	1	2	3	4
Est-ce que la manière de faire la visite a été de votre goût ?	1	2	3	4
Est-ce que vous recommanderiez cette visite ?	1	2	3	4

Qu'est-ce que vous avez aimé le plus?

- Etrange vaisselle de l'époque!
- Les idées, les formes constructives pour les gens moins équipés, surtout de moyens!
- Don plus la proximité à la découverte

Qu'est-ce que vous avez aimé le moins?

- L'accès routier à proximité, ce qui défavorise également l'aspect du site protégé!

Merci beaucoup par votre visite!

Figura 1: Mostra d'una de les enquestes

Explicació de les enquestes

Les enquestes, confeccionades específicament per a avaluar aquesta activitat i adreçades de manera concreta al grup de turistes francesos de l'hotel Cala Murada, comptaven amb tres apartats diferents:

Grau de satisfacció de l'activitat

El primer apartat intenta valorar el grau de satisfacció general de les visites guiades. La disposició de les preguntes, amb resposta tancada i valoració numèrica d'1 a 4, on 1 és

la mínima satisfacció i 4 és la màxima, ens permet dur a terme una comparació més eficaç i ràpida de les impressions que es poden recollir dels participants. Les preguntes són:

- Us ha semblat interessant la visita?
- La visita ha respost a les vostres expectatives?
- La durada de l'activitat us ha semblat adequada?
- La forma de dur a terme les visites per part dels guies us ha agradat?
- Recomanaríeu la visita a altres persones

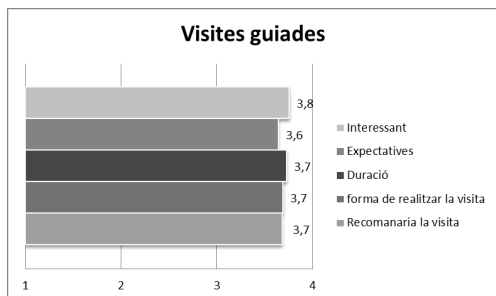

Figura 2: Resultats de les enquestes valorant el grau de satisfacció

Els resultats obtinguts, com podem apreciar, han estat positius, fet que reflecteix les bones impressions recollides durant el transcurs de les visites.

Desglossant els resultats, podem veure que la pregunta sobre si els hi ha semblat interessant, ha rebut un 3'8 sobre 4. Aquest factor confirma el gran potencial que té Closos i que ja hem explicat anteriorment. Això confirmaria la possibilitat de disposar al nucli turístic de Portocolom d'un altre incentiu turístic que permetria una diversificació de l'oferta i, atès que és una activitat que es pot dur a terme al llarg de tot l'any, suposaria una contribució a la desestacionalització del model turístic.

Una de les preocupacions que teníem era satisfer les expectatives que tenien els

visitants. Pel que podem veure, una resposta positiva amb un 3'6, la valoració obtinguda ve a remarcar que s'ha aconseguit donar als clients el que esperaven de la visita de manera positiva.

La durada ha rebut un 3'7 sobre 4. Tot i així era un factor que no venia determinat íntegrament per part de l'equip, ja que aquesta activitat es trobava inclosa dintre d'un paquet d'excursions que oferia la *tour operadora*. La visita transcorria durant mitja hora o tres quarts, en els quals es feia una explicació del jaciment i la societat balear de l'Edat del Bronze i, posteriorment, continuaven amb les activitats que tenien programades.

Un dels aspectes que, a priori semblava més conflictiu, era la forma de dur a terme les visites. Hem de tenir present que les visites es duen a terme mitjançant un traductor de català a francès, fet que endarreriria el desenvolupament de la visita. Tot i així, la valoració obtinguda ha estat positiva, amb un 3'7 sobre 4. Per tant, podem dir que la qüestió de l'idioma no ha resultat un handicap sinó que s'ha trobat una bona solució per tal de superar el problema.

Finalment, es va demanar si recomanarien la visita a altres turistes, qüestió que també ha estat ben valorada, amb un 3'7. Aquest factor era important a causa de la dinàmica amb la que funcionaven les visites, ja que la major aflluència de visitants venia donada per la recomanació dels participants als seus companys, ja que tots eren treballadors de la mateixa empresa i durant l'estada a l'illa (generalment de dues setmanes) podien coincidir amb més d'una visita. A més, aquest aspecte ens permet complementar el grau de satisfacció general de tota la visita, ja que si l'experiència ha estat positiva la recomanaran i si no, no.

Aspectes positius de la visita

Duent a terme l'avaluació de les visites era important conèixer quins són els punts forts

segons els participants per tal de potenciar-los de cara a altres anys. En primer lloc, per poder fer una valoració, cal discriminar els resultats que no ens aporten cap informació rellevant: per una part, un 14% dels enquestats no varen contestar a la pregunta; per una altra, un 20% dels enquestats respongueren que, com a punt positiu, es trobava tota la visita sense destacar cap aspecte en concret.

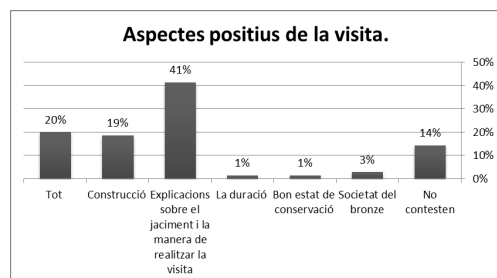

Figura 3. Resultats de les enquestes dels aspectes positius.

L'aspecte més destacat, amb un 42%, són les explicacions sobre el jaciment i la manera de realitzar la visita. En aquest sentit, els jaciments arqueològics normalment es troben amb el gran problema de la dificultat de comprensió de les restes observables. Tot i així, el fet de comptar amb un guia amb una sòlida formació en història i arqueologia canvia la perspectiva de la gent ja que el fa més pròxim i el grau de satisfacció de la visita és molt major. De fet, una de les característiques que destacaven de manera positiva era que els guies feien feina en arqueologia fet que donava més punts a la visita. Per aquest motiu és altament recomanable la realització de visites amb guies amb la formació adequada per facilitar la comprensió del jaciment (Martin-Bueno, 2006).

Les explicacions sobre la societat que habitava els Closos a l'Edat del Bronze també han estat un aspecte remarcat per un 3%. El fet que es tracti d'una cultura exclusiva de les Illes Balears és un factor que pot atreure els turistes, ja que és un element que no es

pot observar enlloc més. Així i el fet que es tracta d'un jaciment que compta amb un equip d'investigació actiu que treballa per aprofundir en el coneixement sobre la societat que vivia al jaciment dóna més al·licients a la seva visita.

Finalment, un 1% dels enquestats, han destacat com a aspecte positiu la duració de la visita, mentre que un altre 1%, el bon estat de conservació de les estructures. En referència a la duració de les visites, com s'ha apuntat anteriorment, es tracta d'un factor determinat pel pla d'activitats prèviament dissenyat pel *tour operador*.

Aspectes a millorar

El plantejament de qualsevol activitat orientada a donar a conèixer el Patrimoni ha de comptar amb un important aparell crític per tal de dur a terme una millora de la mateixa. Per aquest motiu es va establir des d'un primer moment la necessitat de veure quins són els punts febles del projecte i que és el que es pot millorar de cara als pròxims anys.

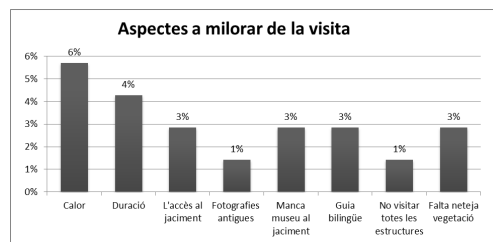

Figura 4. Resultats de les enquestes dels aspectes a millorar

Quant a la valoració a partir de les enquestes de satisfacció, hem de remarcar que un 66% dels enquestats no varen contestar a aquesta pregunta i, per tant, els resultats mostrats únicament tenen en compte els que sí contestaren.

El primer element que crida l'atenció, és que els dos aspectes negatius més esmentats per part dels enquestats (la calor, amb un 23% del total, i la durada de l'activitat, amb un 17%), són factors no imputables a l'equip, ja

que, com ja hem comentat, el fet que l'activitat estigui inclosa en un itinerari preestablert dificulta l'elecció de la durada i l'horari de les visites.

Entre els restants aspectes a millorar per part de l'equip, un 12% dels enquestats destacaren la manca d'un guia bilingüe que pogués dur la visita tot sol sense necessitat d'un traductor. La important quantitat de turistes que arriba a Mallorca cada any de diferents nacionalitats ens fa veure la necessitat d'augmentar el ventall d'idiomes en el que es poden oferir les activitats que realitzam per poder arribar a un públic més ampli. De la mateixa manera, cal també augmentar el nombre d'idiomes que apareixen als textos dels panells informatius per afavorir l'accés a un major nombre de persones.

L'accés al jaciment és un altre dels aspectes que destaquen negativament, esmentat per un 12% dels enquestats. Paradoxalment, tot i que el jaciment es troba a les immediacions del nucli urbà de Portocolom i arran de la carretera que uneix Portocolom i s'Horta (de fet, aquesta travessa el jaciment destruint-ne part de les estructures), l'accessibilitat és bastant deficient a causa de la falta d'aparcament i la necessitat d'accedir-hi des de la via urbana més propera (carrer del Vapor Santueri) a través d'un tram sense voravies, especialment dificultós en casos de amb mobilitat reduïda o, com sovint era el cas a de la sèrie de visites que tractam aquí, persones majors.

El fet de no disposar d'un museu associat al jaciment també és un dels handicaps més reiterats, amb un 12%. Alguns dels assistents a les visites trobaren a faltar la possibilitat de poder completar la informació rebuda al jaciment amb una visita a un museu on poder trobar fotografies de les campanyes d'excavació, més informació sobre el jaciment, alguns dels materials que s'han trobat, etc. Per donar solució a aquesta qüestió, ja fa temps que des del Projecte

Closos s'impulsa la creació d'un museu i recentment s'ha elaborat un Pla Director de gestió del Patrimoni de Felanitx que contempla aquesta mesura (Javaloyas, 2014).

Un altre factor que ha estat mencionat a les enquestes, amb un 12%, és l'excés de vegetació en present al jaciment, dificultant l'observació de les estructures i la seva comprensió. En aquest sentit, existeix un acord de col·laboració entre l'Ajuntament de Felanitx i el Consell de Mallorca pel qual ambdues institucions s'alternen en la neteja de la parcel·la pública del jaciment. Tot i així, en algunes ocasions la manca de coordinació resulta en un insuficient manteniment del jaciment. Per a que sigui possible reeditar i ampliar les visites al jaciment, guiades o no, és imprescindible que aquest sigui netejat de vegetació periòdicament a fi de facilitar-ne l'observació.

Igualment, un 6% dels que respongueren la pregunta trobaren a faltar poder visitar totes les navetes que conformen el poblat. La visita es duia a terme tan sols entorn a la Naveta I, la Naveta II i l'Àrea II, que es troben dintre de la parcel·la de titularitat pública del jaciment. Per tal de poder estendre la visita a la resta de parcel·les amb estructures conservades és necessari l'acord amb els propietaris per permetre-hi tant l'accés com la neteja de vegetació, aspecte que ja s'ha remarcat imprescindible. Tot i així, s'ha de tenir present que per tal de dotar de contingut la visita d'aquestes zones és necessari el seu estudi per a que aportin nova informació, mitjançant l'execució de noves campanyes d'excavació.

Finalment, un 6% dels que respongueren, assenyalen com a aspecte a millorar la possibilitat d'observar fotografies sobre les campanyes d'excavació que s'han dut a terme a Closos i, en general, el procés d'excavació, com a manera de complementar les explicacions rebudes sobre la feina feta per part de l'equip.

Aquest fet es podria resoldre incorporant un nou panell que informàs sobre l'evolució del procés d'excavació al jaciment.

CONCLUSIONS

Un cop avaluades les campanyes de les visites guiades amb grups de turistes prèviament organitzades que hem tractat a aquest escrit, la primera idea que n'hem d'extreure és la confirmació del potencial del patrimoni cultural, i en aquest cas l'arqueològic concretament, com a recurs turístic de primer ordre per a complementar i millorar l'oferta turística i avançar d'aquesta manera, cap a un canvi i la desestacionalització del model turístic imperant. Aquest aspecte s'ha desenvolupat de manera més àmplia a un altre article d'aquesta mateixa publicació (veure Briones et al. en aquest volum).

Es necessari també insistir en la necessitat d'aprofundir en l'oferta d'un servei de qualitat als visitants, siguin turistes o locals. Una forma d'assolir-ho és establint una explicació pautada i definida, un guió a partir del qual es desenvoluparien les visites, susceptible de petites variacions en funció dels visitants. En la línia d'augmentar la qualitat és igualment necessària una promoció constant, ja que podem dir que la característica comuna de tots els itineraris culturals a l'actualitat és precisament la seva inestabilitat (Amposta, et ali., 2010).

La realitat turística de les Illes Balears ens mostra la necessitat d'augmentar el ventall lingüístic que s'oferta en l'actualitat, com també s'ha reflectit a les enquestes. Així, s'han de tenir en compte aquelles llengües de països que, a priori, són potencials emissors de turistes. En el cas de Mallorca, l'alemany i l'anglès i, tenint en compte les dades sobre nacions que demanden una major quantitat de turisme cultural, els dels països BRIC, en especial, el rus i el xinès (Instituto de Estudios Turísticos, 2013).

Finalment, relacionat amb el punt anterior, es planteja la necessitat de canviar els plafons informatius que es troben en el jaciment. En primer lloc, per tal d'introduir un nou idioma com és el francès i, per altra banda, per a la introducció d'informació per llegir des de telèfons mòbils a través de codis QR dins els panells. La introducció d'aquests codis va en relació amb l'augment de l'ús de les tecnologies, ja que la majoria dels visitants, en l'actualitat disposen de telèfons intel·ligents capaços d'accedir a aquest servei. Aquesta mesura permetria augmentar el ventall lingüístic així com introduir informació addicional i materials didàctics amb un cost mínim.

AGRAÏMENTS

Volem expressar el nostre agraïment a totes aquelles persones i entitats que han fet possible les dues campanyes de visites guiades comentades a aquest escrit i, per tant, la posterior feina d'avaluació i millora de les activitats de difusió dels Closos de Can Gaià. En concret, volem esmentar l'Hotel Cala Murada, Club 3000 i BTP-Vacances, l'Associació d'Amics dels Closos de Can Gaià, l'Ajuntament de Felanitx i els nostres companys i directors del Projecte Closos, Tomeu Salvà, Joan Fornés i David Javaloyas. I, per descomptat, a totes les persones que han visitat el jaciment.

BIBLIOGRAFIA

AMPOSTA, J.B., CONDE, M.J., SOLÀ-MORALES, I. (2010): "El estudio de los itinerarios culturales", Estudios Turísticos nº183, pp.105-113.

MARTÍN-BUENO, M.; LUESMA, R. (2006): La arqueología como factor de desarrollo en la sociedad actual, Mainake, XXVIII.

INSTITUTO DE ESTUDIOS TURÍSTICOS (2013): Balance del turismo. Resultados de la actividad turística en España. Año 2012, Ministerio de industria, energía y turismo, Instituto de Turismo de España.

JAVALOYAS, D. (2014): Proyecto de Gestión Integral del Patrimonio Arqueológico de Felanitx. Ajuntament de Felanitx.

JUNCOSA, E. (2005): Valor y uso social del patrimonio. Propuesta de musealización del yacimiento arqueológico de Closures de Ca'n Gaià. ARCA, Palma.

SALVÀ, B.; CALVO, M.; FORNÉS, J.; GARCIA, J.; QUINTANA, C.; JUNCOSA, E.; GUERRERO, V. M. (2001): "El jaciment dels Closures de Can Gaià com a recurs turístic i cultural", I Jornades d'Estudis Locals de Felanitx, Ajuntament de Felanitx: 201-213.